

## "Hayat, cilve-i tevhiddendir, müntehası da vahdet kesbediyor." cümlesini açıklar mısınız?

'**KESRET**' çokluk; '**vahdet**', birlik; '**tevhid**' ise birleştirme, bir araya getirme, birlikte düşünme demektir. "Binlerce taş" sözü, 'kesreti' yani çokluğu ifade eder. Bunların tevhid edilmesi, bir araya getirilmesiyle bir cami inşa edildiğinde kesretten vahdete geçilmiştir. Artık o câmi, 'binlerce taş' değil, 'bir binadır'.

**Kelime-i Tevhit**'te, Allah'ın bütün isimleri ve sıfatları birlikte düşünülür. Yani, "**Lâ ilahe illallah**" denildiğinde, "**Allah'tan başka hak Mabud yoktur.**" mânâsı yanında, "**O'ndan başka Hâlık, Mâlik, Rezzak, Şafi,.. yoktur.**" mânâları da hatıra gelir. 'Allah' lafzı, bütün İlâhî isimlere delâlet ettiği için, Kelime-i Tevhitte bütün esma tecellileri toplanır ve bu isimlerin tek sahibi olan Allah'tan bilinir.

**Hayat tevhidin bir cilvesidir.** Yani, bu muhteşem kâinatın sayılamayacak kadar çok yapı taşları vardır. Ama sonunda bu âlem, hayat meyvesi verecek bir ağaç olarak yaratılmıştır. Hayatı düşünen insan, Bu harika eser ancak bu kâinatın Hâlık'ına mahsustur, hükmüne varır. Kesret âlemi olan bu kâinat, şecere-i hilkat denilen bir tek ağaç olarak düşünülduğünde 'kesretten vahdete' gidilmiş olur. Bu ağacın tamamı hayata hizmet ettiği cihetle de hayat, 'bir cilve-i tevhid' taşımaktadır.

Öte yandan, "**Hayat dahi, pekçok sıfâttan yapılmış bir hakikattir.**" cümlesinde hayatın çok harika bir yönüne işaret edilmiştir.

Kâinat hayata hizmet etmekle vahdete erdiği gibi, bu kâinatın en son ve en mükemmel meyvesi olan insanda da bu gerçek bir başka şekilde kendini gösterir:

**İnsan**, bütün organları, hücreleri ve atomlarıyla bir '**kesret âlemi**' iken, bunların tamamının hayatın etrafında toplanması ve bir tek ruha hizmet etmesiyle, bu kesret âlemi '**vahdete**' ermiş ve '**insan**' olarak adlandırılmıştır.

\* \* \*

Hayatın teşekkülü için kainat çarklarının bir fabrika gibi işlemesi ve çalışması gerekiyor. Bu da hayatın ne kadar mükemmel bir sanat ve ne kadar dağınık sebeplerden sonra hasıl ve cem olan bir eser olduğunu gösterir. Ayrıca hayat üzerinde bir tevhit mührünün olduğuna işaret ediyor. Yani hayatı icat etmek için hayata gerekli bütün sebepleri de icat etmek ve elinde bulundurmak gerekir, yoksa icat edilmesi kabil değildir.

Mesela bir elmanın oluşması için hava lazım, güneş lazım, toprak lazım, su lazım; bu

---

dört unsur ise bütün kainatı kuşatmış unsurlardır. Demek elmanın vücut bulup hayatlaşması için bütün unsurların istihdam olup elma etrafında hizmet etmesi gerekiyor. Buradan da şu sonuç çıkar ki, elmayı yapacak zatın bütün kainata ve unsurlara hem sahip olması hem de hükmünün geçmesi gerekir.

Aynı zamanda bir tek Zatin olması gerekir. Zira kainatın bir kısmı başka bir ilah ve zatın olsa, elmanın oluşmasında ve vücuda çıkmasında hizmet ettirmez, ikilik ve fesat çıkarır. Halbuki elmanın teşekkülünde kainat ve unsurlar mükemmel bir ahenk ve mizan ile hareket ve hizmet ediyorlar. Demek elmadaki hayat ile kainat arasında sanat ve mükemmellik noktasından hiçbir fark yoktur.

Hayat, kainattaki birlik ve tevhidin yani ahenk ve uyum içinde çalışmanın bir neticesi, bir yavrusu, bir cilvesidir. Nasıl "*tarla kimin ise tarladan kalkan mahsulde onun*" oluyorsa; aynı şekilde kainat ve unsurlar kimin ise bunlardan süzülüp gelen hayat da o zatın eseri ve sanatı olabilir. Hayat nasıl kainatın birlik ve uyumundan ortaya çıkıyor ise müntehası yani neticesi de tevhit ve vahdete gidiyor ve ustanın ve sanatkarın bir ve yekta olduğuna şahitlik ediyor demektir.

Maddi ve cismani bir manası da, çok şeyden bir neticenin çıkmasıdır. Faraza yüz sebep birleşse ondan bir elma bir armut teşekkül ediyor. Yani çok sebepler bir netice de birleşip toplanıyorlar ve bir cihetle vahdet kesp ediyorlar.